Nepredajné

číslo 1.

Kopce, ktoré nás spájajú

~ PRÍLOHA MODREJ LANOVKY ~

O vplyve a živote národnostných menšín vo Vysokých Tatrách

ISSN 2585-8394

MIRKA ČONKOVÁ V POĽSKU ŽIJE SVOJ VEDECKÝ SEN

Mladým Rómom ukazuje, **že sny sa dajú a majú plniť**

str. 8

Svetlana z Ruska pomáha Ukrajincom a našej prírode – str. 2

Julo k maďarčine v Tatrách pridal aj goralské nárečie – str. 4

Nora pripomína Polianke tradíciu karpatských Nemcov – str. 6

Miro naučil Tatrancov robiť rusínske pirohy – str. 7

„Do TRETICE"

Prichádzame s tretím vydaním „Kopcov, ktoré nás spájajú," publikácie o živote národnostných menšín vo Vysokých Tatrách. Veľmi sa z toho tešíme!

Pretože aj pri druhom vydaní minulý rok sme obdržali od vás, čitateľov, množstvo ohlasov. Príbehy Maďara, dvoch Rómov, Turka, Španiela a Estónky, ktorí žijú, alebo pôsobia pod Tatrami, zaujali. Vyslovene ste si vypýtali pokračovanie.

Nápad vydávať túto prílohu sa na počiatku zdal odvážny, veď pri spomienke o Tatrách sa národných menšinách zvyčajne až tak nehovorí. Že ale inšpiratívnych príbehov na odhalenie ostáva stále dosť, veríme, dokazuje aj toto číslo. Dúfame, že pomôže prehĺbiť vzájomné porozumenie a ďalej odbúravať negatívne predsudky, ktoré rôzne národnosti voči sebe navzájom stále občas prechovávajú.

Tomáš Tišťan, koordinátor projektu.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

„KEĎ ZAČALA VOJNA, TÝŽDEŇ SOM PLAKALA.“

Rodáčka z ruského Togliatti **Svetlana Belova** v Tatrách pomáha Ukrajincom

Svetlana Belova foto: Tomáš Tišťan

Niekedy si život na Slovensku nevedela predstaviť. Dnes hovorí, že by inde už nešla. Svetlana Belova pomáha našej krajine s ochranou prírody už 14 rokov.

Hoci sa jej pod Tatrami páčilo, že by tu bývala, si Svetlana nevedela predstaviť. „V Moskve som mala fascinujúcu prácu, priateľov, rodinu, známych,“ spomína.

Otázku, kde bývať, riešila hneď po svadbe so svojím slovenským manželom Jozefom Bednárom. Zoznámili sa na vedeckej konferencii v Oxforde. Jozef pristal, že pôjdu žiť do Moskvy a spolu pracovať v ochrane prírody. Po roku a pol jej ale navrhol mesačný pobyt na Slovensku. „Išiel na mňa rafinovane, z mesiaca boli neskôr dva, potom štyri a nakoniec 14 rokov,“ smeje sa.

Od Kamčatky po Kaukaz

Že sa jej z Moskvy nechcelo, sa dá chápať. Robila tam svoju prácu snov. V neziskovej organizácii EcoCentrum Zapovedniky cez rôzne projekty pomáhala rozvíjať ruské národné parky. „Nebola to iba kancelária, ale do národných parkov od Kamčatky po Kaliningrad som aj chodila,“ spomína. V Rusku ich majú 64. Mnohé národné parky sú rozlohou oproti európskym násobne väčšie, čo ochrane prírody dáva iné možnosti.

Manažment na svetovej úrovni

V Rusku ju držali najmä hmatateľné výsledky práce. Najviac jej k srdcu prirástol Kenozerský národný park v Archangeľskej oblasti, ktorej časť leží už za polárnym kruhom. „Manažment parku bol vyslovene pokrokový, až tak, že mnohé dedinky sa chceli k nemu pripojiť, lebo ľuďom zabezpečoval i prácu a lepší život.“ Hovoríme tu o prelome tisícročí, kedy sa v Rusku mnohé veci dynamicky rozvíjali. „S príchodom Putina sa to ale otočilo smerom dole vodou vo všetkom, korupcia začala rásť do obrích rozmerov,“ hovorí smutno Svetlana. Mnohé neziskovky napríklad museli začať používať označenie zahraničný agent. „Kto sa ale vyzná, vie, že to je značka kvality,“ kontruje Svetlana.

Doniesla k nám ochranárske know-how

Po príchode na Slovensko profesiu nezmenila. Založila s kolegami ochranármi občianske združenie. Organizujú v ňom napríklad medzinárodné stáže a expedície pre zamestnancov chránených území. Dlhodobo spolupracujú s národnými parkami Slovenský raj a Pieniny. „Teraz rozbiehame nový projekt, ktorý podporí spoluprácu medzi slovenskými, arménskymi a gruzínskymi národnými parkami,“ dodáva.

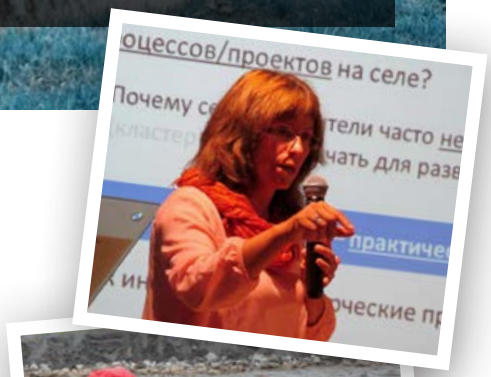

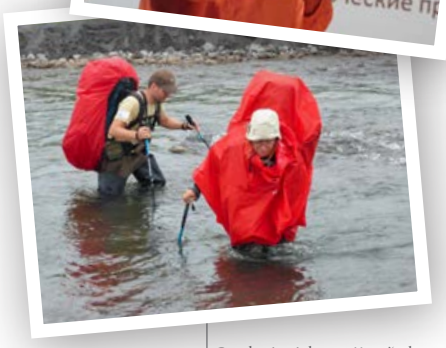

Brodenie rieky na Kamčatke a potom prednáška.

Svetlanu mrzí len tunajší prístup, ktorý podľa nej nepraje čestnému prideľovaniu grantov: „Sme úspešní len v programoch, ktoré idú mimo Slovenska, priamo z Bruselu.“

Nateraz stála pri zrode 14-ich väčších projektov. Týkali sa posilnenia biodiverzity, obnovy ekosystémov, rozvoja ekoturizmu, či spájania prírody a umenia. Realizovali sa v chránených územiach od Slovenska po Česko, Estónsko, Ukrajinu, Kazachstan, Rusko a Bielorusko.

Lietajú aj triesky

Hoci tomu na počiatku neverila, na Slovensko si zvykla rýchlo. Pre ňu dôležité, našla si u nás priateľov a tak sa tu cíti ako doma. Slováci sú

Dôvod príchodu na Slovensko sa volá Jozef.

S kolegami v Krkonošskom národnom parku konzultuje odborné témy.

Na Kaukaze v Národnom parku Alania v Severnom Osetsku.

Každý má svoju srdcovku. Pre Svetlanu je ňou Kezerenský národný park.

podľa nej v jednaní srdečnejší a otvorenejší. Výnimkou je, keď bojuje napríklad proti rozširovaniu zastavaného územia s developermi. „To je už iné, vtedy aj triesky lietajú a nie vždy sme k sebe milí. Taký je ale život ochranárov všade na svete," smeje sa.

Zvykala si na dĺžne

Trocha dlhšie bojovala so slovenčinou. „Manžel Jožo je talent na jazyky, v Moskve sa na neho nalepila ruština. Po angličtine sme tak v domácnosti prešli na ňu," hovorí. Nevedela si zvyknúť na slovenské dĺžne a mäkčene. Paradoxne, slovenčinu jej nakoniec zlepšili spomínané boje s investormi, keď bola prinútená písať dokumenty, petície, komunikovať s úradmi, verejnosťou a médiami.

Stále si ešte zvyká na slovenské jedlo. „Tým, že v Sovietskom zväze bolo toľko národov, som si obľúbila rozmanitú mnohonárodnú kuchyňu." Pri porovnávaní krajín ju zaujala ešte jedna vec. „Na Slovensku ako keby bol matriarchát, ženy majú veľké slovo."

Najmladší utečenec šesťdňové bábätko

Keď sa na úpätí Tatier zabývala, netušila, že si z ochrany prírody odskočí do úplne inej činnosti - intenzívnej pomoci utečencom. Patrila k tým, ktorí neverili, že na Ukrajine začne vojna. „Myslela som, že ide len o nejaké strašenie." Keď vypukla, týždeň plakala. Jej otec je Ukrajinec, v krajine má od Charkova po Užhorod množstvo priateľov a kolegov ochranárov.

V Dagestane objektívom ulovila divú líšku.

Konať rýchlo

My, ktorí sme ju videli konať, musíme vysloviť to slovo, akčná. Išlo o dni, keď bolo treba reagovať rýchlo. Svetlana hneď siahla po sociálnej sieti. Vďaka jej výzvam v podtatranskej dedinke Gánovce ubytovanie utečencom ponúklo viacero ľudí, začali sa pridávať i Tatranci. Potom začala organizovať zbierky na šatstvo a peniaze. „Prichádzajúci nemali nič, mnohí aj ten jeden kufor stratili," spomína.

Pri zbierkach využívala svoje kontakty na kolegov po celej Európe. V Gánovciach cez kamarátku Dagmar Tešliarovú našla ďalších 90 miest pre utečencov v školiacom zariadení v Tatranskej Lomnici.

Živé príbehy, ktoré nezabudne

V prvej sekunde jej úmyslom bolo do bezpečia z Ukrajiny zavolať svojich známych. Tí nakoniec neprišli, pomohla s tatranskými kolegami ale stovkám iných ľudí. „Pamätám si šesťdňové bábätko na hranici v Užhorode, 20-ročnú ženu s dieťaťom, ktorá chcela prijať ďalšie deti a zakrátko jej na fronte zomrel muž, ľudí, ktorí sa hneď po príchode uchytili v práci, alebo sa stále o to pokúšajú."

Postupne sa musela vrátiť k ochranárskej práci, s utečencami je ale v kontakte. Ak treba, stále pomôže. Nedávno pre nich zorganizovala napríklad predvianočný koncert s boršťom.

Skúška Holandskom

Slovensko už vidí ako svoj skutočný domov. Dokazuje to aj jeden test. Keď jej manžel pracoval v Holandsku, prenajal rodine na mesiac domček, aby si to v krajine s deťmi skúsili. „Po troch týždňoch sme sa vrátili pod Tatry. Jednoducho, tu sa cítime doma," smeje sa Svetlana.

Čo sa týka Ruska, želá si zmenu vývoja krajiny, k rýchlym dobrým scenárom je ale skôr skeptická. Všetci jej kamaráti sú proti vojne. S tými, čo ju podporujú, prerušila kontakt. Je v tom i kus peknej symboliky. Výraznou tvárou pomoci utečencom Putinovej vojny sa v Tatrách stala rodáčka z ruského Togliatti.

Text: Tomáš Tišťan, Foto: archív S.Belovej

Výletom do Tatier chcela Svetlana odťažiť ukrajinských priateľov od traumy z vojny.

Prvé dni po útoku boli ťažké aj pri rozbehu pomoci. Foto: Serhyi Hudak.

GORALI HO NAUČILI LYŽOVAŤ, ON POTOM UČIL DETI

Učiteľ Július Póczos nás inšpiruje ako prekonávať prekážky

Július Póczos

Z maďarskej rodiny v Lučenci ku Goralom v Ždiari, ktorí ho naučili lyžovať a rozumieť ich nárečiu. Tak začal tatranský príbeh Júliusa Póczosa.

V divokých 90-tych rokoch sa tu na severe stretol pre svoj pôvod i s nadávkami, on sa ale zaťal a ešte viac sa venoval svojej práci učiteľa.

Oplatí sa začítať do jeho príbehu. Nielen že dostanete chuť vybehnúť z domu von a hýbať sa, zaujímavé sú aj Julove recepty, čo robiť, ak sa nám nedarí.

Podobne ako iných, i Júliusa do Tatier priviedla láska. So smokoveckou „Sibírčankou" Alenkou sa stretli na Prešovskej univerzite.

Rýchly štart

Tá sa dozvedela o voľnom mieste učiteľa v tatranskej dedinke Ždiar. „Hneď tam volala, na druhý deň som vyrazil na pohovor a tretí som nastúpil," spomína Julo na akčnosť mladých ľudí. Krajší začiatok v horách azda ani nemohol mať. Veď vieme, aký malebný je Ždiar. V dedine sa mu prihodili dve dobré veci.

„Majú to v krvi"

Ako chlapca z dolniakov ho ždiarske deti naučili lyžovať. „Tie to majú v krvi. Máš pocit, že najskôr lyžujú a až potom ich učia chodiť," smeje sa. Lyžovanie ho po týždni úplne chytilo. Aj mu potom chlapi pri vleku hovorili, že jazdí ako pretekár.

Rozumieť ich nárečiu

Na Jula sa nalepilo i goralské nárečie: „Vyrastal som v maďarsko-slovenskom prostredí, bola mi blízka dvojjazyčnosť. Tentoraz som zažil ďalšiu pri severných hraniciach." Obe „ždiarske" lekcie mu neskôr pomohli stať sa inštruktorom lyžovania. Oslovili ho práve kvôli maďarčine. Inštruktori v Tatrách po maďarsky nevedeli, detí z Maďarska túžiacich vedieť lyžovať prichádzalo ale veľa. „Mnohí si to neuvedomujú, Maďari milujú Tatry. Aj z hľadiska rozvoja turizmu je škoda nevyužiť to," uvažuje.

Keď ťahák nie je hanba

Vďaka goralštine Julo poľahky učil aj Poliakov, rozpráva aj po rusky a nemecky. Pri toľkých jazykoch človek občas môže zabudnúť nejaký odborný pojem. „Preto som si zhotovil ťahák, ak bolo treba, rýchlo som ho vytiahol," dáva návod.

„Nevzdávaj sa a nevzdávaj"

Učenie na svahu je ale len menšia časť Julovej roboty s deťmi. Stovky ľudí spod Tatier ho dodnes volajú pán učiteľ. Patrí k tej menšine, ktorí svoju prácu milujú. Táto „drobnosť" sa na výsledku veľmi odráža. „Cítil som to už na gymnáziu, učiť telesnú bola jediná vec, ktorú som chcel robiť," spomína.

„Vedel som, že musím"

Julo sa na VŠ nedostal na prvýkrát. Prešiel viacerými prijímačkami. „Trvalo mi to dva roky, ale vedel som, že musím, lebo to veľmi chcem," hovorí. Koľkí ľudia to vzdajú po prvom, či treťom pokuse? Koľkých motivovaných lekárov, učiteľov, inžinierov by sme mohli mať namiesto unudených ľudí, ktorých to až tak nebaví, ak by to nezabalili po prvom nezdare?

Mladých Rómov nabudil na šport

Zo Ždiaru prešiel Július na ZŠ vo Veľkom Slavkove. S deťmi v dedine postavil chýbajúce ihrisko. „Deti „šaleli". Tie, čo nemali obedy, išli naň aj cez veľkú prestávku, len aby mohli hrať," hovorí. Neskôr sa dostali i na súťaže. Ak niekto uspel, Julo trval na tom, aby diplomy viseli na stenách školy, alebo aby ich riaditeľka pochválila na nástupe. „Motivovalo to ostatných, aby aj ony niečo skúsili," vysvetľuje.

Július (posledný vpravo) na známej Spartakiáde so spolužiakmi z vysokej školy.

Z maďarským reprezentantom Zsoltom Kalmárom na popradskom futbalovom štadióne. Aj ako fanúšik športu Julo využije tu na severe rodný jazyk.

Hoci je už vo veku 68 rokov na dôchodku, stále ho niekto z rodičov zavolá na svah, aby naučil jeho dieťa lyžovať.

S vnukom Luísom, ktorého otec je Portugalec. Julo hovorí, že viacjazyčné prostredie je jeho osud.

Druhá diplomovka

Julovi to nedalo a išiel na ďalšiu fakultu. Možnosť učiť žiakov v ročníkoch 6 až 9 si rozšíril na stredoškolákov: „Chcel som sa posunúť ďalej, oproti ZŠ sú to už fakticky dospelí ľudia, boli to nové výzvy." Nastúpil na Strednú odbornú školu elektrotechnickú v Poprade - Matejovciach a ostal tam 28 rokov. Keď prišiel, telesná výchova tam pre žiakov nebola priorita. „Myslím, že s kolegyňami Jankou a Evou sa nám pri telesnej podarilo na škole niečo vybudovať," hovorí.

Musíš makať a skúšať

Julo bral do úvahy, že niekto je nadaný na futbal, iný na matematiku. Pohyb ale prospieva každému. Keď to niekomu nešlo, rozprával sa s ním. „Viem, že ťa to nebaví, alebo nechceš, ale ak chceš niečo dosiahnuť, inak ako tvrdou prácou sa to nedá," uvádza príklad takejto debaty. Využíval analógie z bežného života. „Je to ako so smartfónom, ak ho máš v ruke prvýkrát, musíš skúšať, aj dva týždne, opakovať, kým ti to nepôjde." Nabádal deti, aby sa nevzdávali, skúšali a trénovali, kým si to, či ono neosvoja: „Potom máš z toho už aj radosť."

Detské oči neklamú

Najväčšou odmenou pre Jula bolo, keď videl, že žiaci na hodine vykonávajú veci s radosťou: „Na ich očiach to vidíš, či niečo robia z donútenia, alebo radi. V ich pohľade sa to nedá nijako oklamať."

V Tatrách už je doma

Julo si Tatry zamiloval. „Pre mňa sú skvostom," vyznáva sa. Do Lučenca by sa už nevrátil, hoci ho tam kamaráti volajú. Nie sú to ale osudové dramatické dilemy. „Veď z Popradu autom je to iba 120 kilometrov, chodím na Novohrad často," spresňuje.

S hrdosťou

Na druhej strane Julo ani v Poprade nezabudol, že je Maďar. „Vždy som to deklaroval." Nie všetci, ktorí prišli z juhu pod Tatry, boli tak otvorení. Hoci iný maďarský inštruktor lyžovania Arnold Bubenko tu v minulom vydaní hovoril, že medzi Maďarmi a Slovákmi problémy spolužitia nie sú, Julo ešte zažil divoké deväťdesiate roky, kedy krajinou lietalo heslo „na Slovensku po slovensky".

Vo vnútri to bolelo

Hral súťažne futbal. „Keď som strelil gól, frustrovaný súper mi začal nadávať do Maďarov tými nepeknými slovami," spomína. Raz došlo i k fyzickej potýčke: „Vedel som si s tým poradiť, raz to riešil aj okresný úrad, ale vo vnútri to naozaj bolelo."

Kamarátov zdravil szia

Nevie pochopiť, prečo mu vyčítali národnosť a nehodnotili radšej výsledky jeho práce. Aby sme to ale vyvážili, išlo vždy iba o jednotlivcov. Väčšina k Julovi prejavovala v Poprade priateľský postoj. „Zo žartu ma pozdravili, ahoj Maďar, ja som im zase nárečky odzdravil szia, szia." Vidí súvislosť medzi inteligenciou a vzdelanosťou človeka a tým, či mnohonárodnosť vníma pozitívne, alebo je neznášanlivý.

S jazykom v kontakte

S maďarskou kultúrou ostáva v spojení aj v Poprade. Pozerá maďarské TV kanály, na internete číta tlač. Samotný fakt, že sa vysťahoval do mesta, kde sa po maďarsky nehovorí, mu nevadí: „Vždy som bol multikultúrne naladený, už počas štúdia v Prešove sme sa tam stretávali Slováci, Maďari, Rusíni, Ukrajinci. V Tatrách som spoznal Goralov, rozmanitosť ľuďom len prospieva."

Text: T. Tišťan, Foto: Tomáš Tišťan a archív J. Póczosa

Julovou bránou do Tatier bol malebný Ždiar so svojráznou architektúrou.

Z okien ZŠ mal aj takéto výhľady. Mnohí bývalí žiaci si v Ždiari na neho stále pamätajú.

NORA KOVALČÍKOVÁ ROZVÍJA V TATRÁCH KLIMATICKÚ LIEČBU

Známe sanatórium pod Gerlachom zakladali karpatskí Nemci

Nora Kovalčíková vo svojej pracovni.

Je v tom kus symboliky. Sanatórium Dr. Guhra pre liečbu pľúcnych chorôb založili v Tatrách karpatskí Nemci. Dnes ho vedie lekárka Eleonóra Kovalčíková, tiež karpatská Nemka.

Eleonóra Kovalčíková, rodená Fassingerová, vedela už v detstve, že chce byť lekárka. Začínala na obvode, s atestáciami z rádiológie pokračovala v kežmarskej nemocnici.

Viac menej zhodou náhod sa neskôr ako námestníčka pre liečbu a prevenciu stala riaditeľkou nemocnice. „Nemyslela som si, že mám v sebe potenciál venovať sa riadeniu nemocníc," spomína s úsmevom.

Už ju to potom ale chytilo

Tá kežmarská vtedy vyrábala dlh a bola v krízovom stave. Keď sa veci začali postupne zlepšovať, Noru prehovorili, aby ako zastupujúca riaditeľka zobrala tento vtedy „nevďačný job" nastálo. Za rok sa jej napríklad podarilo znížiť náklady na lieky z 13 miliónov korún na 7. „Nie že by ich pacienti nedostali aké mali, len sme zlepšili procesy kontroly liekov a využívanie generík," hovorí. Pod vplyvom výsledkov ju začal zdravotnícky manažment vyslovene baviť: „Bolo mi ľúto odložiť biely plášť, ale aj v riadení pomáhate pacientom a to niekedy výrazne."

Nora ukazuje pôvodné vybavenie ordinácie doktora Gustava Guhra.

Ďalšia výzva „opraviť a zlepšiť"

Nemocnicu viedla ďalších 6 rokov, potom ju minister Rudolf Zajac vymenoval na čelo vtedajšieho Štátneho ústavu respiračných chorôb v Tatranskej Polianke. Čakal ju podobný príbeh. „Našla som plesnivé steny, netesné okná, zanedbané priestory. Pacientov po dvoch týždňoch posielali domov, hoci mali nárok na tri, a tak začali chodiť inde," spomína. Bola by ale škoda nechať tatranský ústav padnúť, veď horská klíma liečbe pľúcnych ochorení veľmi pomáha. A tak sa Nora znova pustila do roboty.

Postupne sa jej podarilo v Polianke k ústavnej pridať aj kúpeľnú liečbu, neskôr otvoriť zariadenie pre seniorov. Na stole má stále nové projekty. V sanatóriu teraz pracuje cez 90 ľudí.

Kontakty so zakladateľmi

Hoci niekto povie, že národnosť nebude veľmi súvisieť s riadením sanatória, Nora zažila aj také. Zistila, že jeho východné krídlo ako architekt projektoval jej prastrýko Alexander Oelschläger. Rakúsky lekár a syn doktora Kuntscha, riaditeľa sanatória po smrti Dr. Guhra, ju zase oslovil a prejavil radosť, že ho znovu riadi karpatská Nemka. Od potomkov Dr. Guhra získala finančný príspevok na obnovu časti budovy. Mnohí aj 70 rokov po vojne ťažko vnímajú princíp kolektívnej viny, ktorý viedol k vysťahovaniu 85% Nemcov zo Slovenska, veď tu s nami žili stáročia. „Bez karpatských Nemcov ako Nitsch, Guhr, a Wester, zakladateľov Tatranskej Polianky, by tu sanatórium nevzniklo a tisíce pacientov za 120 rokov nenašlo liečbu," zamýšľa sa Nora.

Od nevýhod k výhodám

Nora už v detstve silno vnímala svoju nemeckú identitu. Z nevýhod, keď po vojne niektorí Slováci na Nemcov pozerali nevrlo, sa v jej živote neskôr zvýraznili výhody: „Cítila som tie kultúrne rozdiely vo väčšej slobode zmýšľania, čo azda súvisí s evanjelickou vierou, povestnú precíznosť v práci a štúdiu, či znalosť nemčiny, získanú „materským mliekom."

„Bu buast du?"

Rodičia Nory pochádzali z Nálepkova, hovorili tak gelnickým nemeckým nárečím. Noru ale naučili spisovnú formu. Rozdiel je niekedy značný. „Napríklad spisovné „Kde si bol?" Wo warst du? znie Bu buast du?," uvádza jazykovú zaujímavosť.

Päť rokov v sovietskom zajatí

Noru v živote pozitívne ovplyvnil jej otec Ľudovít Fassinger. Po vojne ho ako 25-ročného zobrali do lágra v Sovietskom zväze pre vymyslené obvinenia, len preto, že bol Nemec. O útrapách často rozprával. „Nebol zatrpknutý, utrpenie vnímal ako poučenie pre svoj ďalší život." Po návrate mu ponúkli miesto mlynára v Huncovciach pri Kežmarku. Tesne predtým sa oženil s Helenou Oelschlägerovou, ktorá tiež pochádzala z Nálepkova. Bola to výhoda, že zo vzdialeného dolného Spiša sa Fassingerovci prisťahovali práve ku Kežmarku, mesta so silným zastúpením nemeckej menšiny aj po vojne. Po nežnej revolúcii Nora začala byť aktívna v tamojšom karpatskonemeckom spolku.

Po nemecky aj s vnúčatami

Vydala sa za Slováka. Ako v mnohým zmiešaných manželstvách, k mamke dve deti rozprávali po nemecky, k otcovi po slovensky. „Teraz takto rovnako s vnúčatami hovoríme po nemecky," smeje sa. Nora si myslí, že identita a jazyk sa dá a má zachovať: „Dôležité je, ako na tom človeku záleží, aký je silný a ako si váži svoj pôvod a históriu," vyznáva sa.

Text: Tomáš Tišťan, Foto: Tomáš Tišťan a archív N. Kovalčíkovej

Ako dieťa s otcom Ľudovítom a mamkou Helenou, a dvoma bratmi.

Miroslav Latta už 48 rokov pomáha rozvíjať tatranskú gastronómiu

„RUSÍNSKE PIROHY ROBÍME Z POHÁNKY“

Miroslav Latta pred svojou reštauráciou.

Rusínom neprestanete byť, ani keď sa odsťahujete z rodného kraja. Ukazuje to príbeh Miroslava Lattu, ktorý už 48 rokov v Tatrách obohacuje ich gastronómiu.

Pohánka, pre Rusínov dôležitá plodina. Foto: Karina Pančenko

Miroslav vymenil jedno pekné pohorie za druhé. Do Tatier prišiel z malebnej dedinky Pčoliné na úpätí Polonín v roku 1974. Najskôr si len doplniť vzdelanie na známej hotelovej škole v Hornom Smokovci. „Nejako sa mi pod štítmi ale zapáčilo, tak som si tu našiel prácu,“ spomína s úsmevom.

Skúsenosti od tých najlepších

Dlhé roky pracoval ako čašník v smokoveckom hoteli Bellevue. Ide o známy hotel, ktorý sa zjavil i vo filme Orlie pierko. Chodili doň osobnosti kultúry z celého Československa. „Bola to iná doba, ale robila sa tam špičková gastronómia, človek tam získal grif,“ pokračuje. Istý čas viedol i reštauráciu ďalšej tatranskej hotelovej legendy, Patrie na Štrbskom Plese.

Berlín, Belehrad, Sevilla ...

Ešte v roku 1979 sa vybral získavať skúsenosti do sveta. Začal v Berlíne, neskôr v Belehrade prezentoval slovenskú kuchyňu. Po nežnej revolúcii znova využil príležitosť. V španielskej Seville rok na výstave Expo lákal hostí z celej planéty na naše špeciality.

Ako na to?

Po návrate z Expa s kamarátom Milanom Šefcom založili tradičnú tatranskú reštauráciu v Starom Smokovci. Učarovala im slovenská ľudová kuchyňa. „Pirohy, halušky, živánska, tieto známe klasiky treba mať v ponuke, ale musíte ich robiť veľmi dobre, aby k vám ľudia chodili,“ prezrádza recept. Najväčší úspech pre Miroslava je, keď vidí ako hosťom chutí a do podniku sa vracajú.

Ôsmi prezidenti

Potešilo ho, keď si ich kolibu z viacerých možností na rozlúčkovú večeru vybrali prezidenti stredoeurópskych štátov na summite v Tatrách. V Smokovci hostili Michala Kováča, Václava Havla, Alexandra Kwaśniewského, či Nemca Romana Herzoga. Prítomné boli aj hlavy štátov Ukrajiny, Rumunska, Bulharska a Maďarska. „I to je ocenenie vašej práce. Najskôr bol u nás Michal Kováč s manželkou a tak sa mu páčilo, že potom chcel pozvať kolegov prezidentov k nám,“ spomína. Ako fanúšikovi futbalu sa mu páčilo, že v kolibe večerala a pri živej hudbe tancovala aj portugalská futbalová legenda Eusebio.

Tatarčané znamená pohánkové

Prvky rusínskej kuchyne vidieť aj v reštaurácii: „Občas sa v jedálnom lístku objavia rusínske pirohy.“ Tie sa od slovenských líšia tým, že je v nich okrem múky hlavnou zložkou pohánka. Po rusínsky im hovoríme tatarčané pirohy, v preklade pohánkové.

Po rusínsky aj pod Tatrami

Miroslav na svoje rusínske korene nezabudol ani 200 kilometrov od rodiska. Ak v Tatrách stretne Rusína alebo Rusínku, rád sa porozpráva po rusínsky. Príležitosťou býva aj rusínsky ples: „Objaví sa nás tam okolo 80 ľudí z celej Popradskej kotliny, asi takto početná tu pod Tatrami môže byť naša komunita.“

Vianoce dvakrát

Miroslavova manželka Anna je Slovenka, preto aj Vianoce, vrátane štedrej večere slávia dvakrát, 24. decembra a ešte raz 6. januára. Tešili sa z toho najmä Mirovi dvaja synovia.

Deväť chodov

Na tradičnej rusínskej štedrej večeri sa podáva až deväť chodov, a to chlieb s cesnakom, chlieb s medom, pirohy plnené kapustou, kapustovo-hríbová polievka, hrachová kaša, vyprážaná ryba, šalát, fazuľa, orechy s ovocím. „Druhú štedrú večeru využívame na návštevu rodiny v Pčolinom.“ Časté cesty do Polonín za rodinou mu pomáhajú udržať kontakt s rusínskym svetom a kultúrou. Mirov odkaz je jasný. Rodné tradície a jazyk si viete uchovať aj 200 kilometrov od domova a návštevníkom Tatier z nich aj niečo ukázať.

Text a foto: Tomáš Tišťan

Poloniny, pre Miroslava miesto pravidelných návratov.

Miroslav otvára kroniku reštaurácie. Jeden z jej najslávnejších podpisov je ten so známym srdiečkom. Pravda a láska zvíťazia nad lžou a nenávisťou.

MIROSLAVA ČONKOVÁ ŽIJE SVOJ VEDECKÝ SEN

V chemickom „labáku“ v Poznani vyvíja materiály budúcnosti

S kolegami na vedeckej konferencii v Chorvátsku.

Domov do Tatier sa dostane napríklad na Vianoce.

V laboratóriách Centra vyspelých technológií Poznaňskej univerzity vyvíja materiály budúcnosti. Je inšpiráciou aj pre mnohých mladých Rómov, že v živote sa dá siahať na veľké ciele.

Tatranka Miroslava Čonková na doktorandskom štúdiu v Poľsku učí študentov, chodí na konferencie, publikuje vedecké články. Najviac času jej zaberá výskumná práca.

Inými slovami, na Chemickej fakulte Univerzity Adama Mickiewicza robí to, čo miluje. Pochádza z tatranskej dedinky Nová Lesná, cíti sa Slovenkou, aj Rómkou.

Bála sa rutiny

Že chce pokračovať k titulu PhD, vedela už pri písaní diplomovky v Košiciach. Lákal ju výskum. Nevedela si predstaviť, že bude pracovať v labáku podľa dopredu určených procedúr. „A moje dni budú viacmenej rovnaké,“ spomína. Podala viacero prihlášok, ozvali sa z Poľska. Dnes to vníma ako veľké šťastie. Našla tam výborné podmienky. „Máme tu voľné ruky pri výskume, špičkové vybavenie, možnosť získavať kontakty a zahraničné stáže.“

Miluje cestovanie, ktorého si užije i vďaka práci. „Momentka“ z prístavu Marseille.

Zamedziť tvoreniu odpadu v oceánoch

Gro jej činnosti tvorí výskum: „To znamená plánovanie, experiment, analýza výsledkov a písanie vedeckých článkov.“ Zahŕňa aj cesty na zahraničné pracoviská. Bola už v Lisabone, Štrasburgu, Basileji, ale aj v Indii.

Teraz sa venuje vývoju nových materiálov, polymérov, ktoré by mohli nahradiť tie súčasné: „Boli by biorozložiteľné, riešili by viac problémov naraz ako recyklácia, hromadenie sa na skládkach a oceánoch.“

Vedieť „predať“ svoju prácu

Údelom mladých vedcov je presvedčiť, že ich práca má význam. Robia tak aj cez publikácie vo vedeckých časopisoch. Zvyšujú nimi šance získať nejaký grant.

Pozor na slovo frajer

Mirka rýchlo zvládla aj poľštinu, nakoniec v nej i vyučuje. Avšak i ona si občas musí dať pozor na slová, ktoré znejú rovnako, ale majú iný význam. Najrizikovejšie je tu azda slovíčko frajer. „Po poľsky tak nazvete chudáka, idiota, preto pozor na to,“ smeje sa.

Mýlia si ju so Španielkou

Na univerzite v Poľsku na žiadne problémy so svojou národnosťou nenaráža. Skôr si myslia, že pochádza zo Španielska. „Ostanú prekvapení, keď poviem, že som Slovenka,“ smeje sa. Keď dodá, že aj Rómka, vyvoláva to skôr pozitívny záujem a zvedavosť.

Žiaľ, doma na Slovensku o takom niečom nemôžeme ešte hovoriť. Mirka má tiež nepríjemné skúsenosti, najmä z obdobia základnej a strednej školy. I ju chceli zaradiť do nultého, de facto segregovaného ročníka, čím by ohrozili jej potenciál. Našťastie zakročili rodičia a išla na inú školu. „Máme cigánske triedy, ktoré volajú špeciálne a dieťa tam žiaľ ide, či má problém s učením, alebo nie,“ vysvetľuje.

Ozýval sa hlas, čo ak ...?

Aj pod vplyvom týchto reálií sa občas bála predsudkov: „Niekedy sa ozval ten hlások, či ma ľudia príjmu medzi seba. Bála som sa divných pohľadov, keď som mala spoznať nových ľudí.“ Dnes to hodnotí ako nezdravé, avšak ťažko sa čudovať jej pocitom. Reálne oddelenie Rómov a Slovákov v bežnom živote podľa Mirky už aj malé deti učí, že sú iné a môžu prebývať len medzi Rómami, lebo iní ich medzi sebou asi nebudú chcieť.

Aj médiá s maslom na hlave

Podľa Mirky k tomu prispievajú i médiá. Časť Rómov žije na Spiši v osadách v neľudských podmienkach. „Médiá tento obraz prinášajú, ale spôsobom, ktorý vôbec nevedie k empatii, ani porozumeniu.“

Podľa Mirky medzi Rómami, či Slovákmi budú vždy ľudia, ktorí chcú prispievať spoločnosti a tí, ktorí nie. „Problém nastáva vtedy, keď človek, ktorý by chcel vzdelanie, sa narodí do prostredia, kde najväčším problémom je mať teplé jedlo. Vzdelanie potom priorita nie je.“ Už nehovoriac o fenoménoch, ako pracovné inzeráty typu „Cigáni nevolať.“

„Ukážme deťom tie výhody“

Nájsť recept na tieto neduhy je podľa Mirky otázka za milión, ale vždy sa dá niečo robiť. Myslí si, že aj z jej rovesníkov mohlo ísť viac ľudí na VŠ. Pomohla by osveta: „Ukázať deťom, čo im všetko môže vzdelanie dať. Pre mňa je to napríklad možnosť pracovať kdekoľvek na svete, cestovať, finančná sloboda. Dôležité je s ňou začať už v útlom veku.“

Hoc ak len jeden, bude šťastná

Na otázku, či náhodou jej príbeh už niekoho z rómskej komunity neinšpiroval ísť študovať, odpovedá, že nevie. „Ak by bol hoc len jediný človek, ktorý by si povedal, ak ona mohla, môžem aj ja, bola by som nesmierne šťastná.“

Dúfame preto, že sa tento príbeh dostane do mnohých rodín s deťmi. Tiež k ľuďom s predsudkami, ktorí svojimi postojmi pomáhajú udržovať segregovanú spoločnosť „my“ a „oni“.

Text: Tomáš Tišťan, Foto: Tomáš Tišťan a archív M. Čonkovej

Kopce, ktoré nás spájajú.
– Príloha časopisu Modrá Lanovka. Samostatne nedostupné, iba s vydaním Modrej Lanovky č. 2. 2022. Vydanie prílohy finančne podporil Fond pre podporu kultúry národnostných menšín.